

NATIONAL GEOGRAPHIC

ОТ ОПАЗВАНЕТО НА
ОКОЛНАТА СРЕДА
ДО КУЛТУРНОТО
НАСЛЕДСТВО –
КАК ТЕЗИ,
КОИТО СА
ДОШЛИ ПЪРВИ,
ОЧЕРТАВАТ
НОВОТО УТРЕ

БЪДЕЩЕТО НА КОРЕННОТО НАСЕЛЕНИЕ

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5,99 лв.

07 >

9 771312 657664

СПЕЦИАЛЕН БРОЙ

СЪДЪРЖАНИЕ

6 **ОТ ТЯХНА ГЛЕДНА ТОЧКА** | 16 **СЪТРУДНИЦИ**

ЗАСТЪПНИЧЕСТВО

По данни на Световната банка коренните народи опазват 80% от световното биоразнообразие. Тези пет общности формират бъдещето.

26
ЗАЩИТНИЦИ
НА РИФА
На остров
Хотсарихие в
Палау програма
за управление
на ресурсите,
ръководена
от народа
хатохобеи,
възпира
браконьерите
и пази
жизненоважна
морска
екосистема.

42
НАШИЯТ ОГЪН
Жените
аборигени по
крайбрежието
на Северо-
източна
Австралия
използват
контролирани
изгаряния,
за да
„запазят духа,
почвата
и растител-
ността
непокътнати“.

50
ЛОВЪТ
В Гренландия,
северно от
Северния
полярен кръг,
инуитите
разчитат на
нарвалите.
Сега те
настояват
учените да
признаят
дълбоките
им познания
за малките
китове.

78
„ТОВА Е
ЗЕМЯТА НА
КОФАНИТЕ.“
Когато хората
от племето
кофан виждат
запахи за
изконната си
територия в
Еквадор, те
предприемат
радикални
действия, за
да отблъснат
незаконните
нарушители.

92
СВЕЩЕНО
ПЪТУВАНЕ
Човек, природа
и култура.
Монгоците
вярват в
сакралните
връзки между
тези три
сфери, което
подпомага
големите
усилия за
опазване на
природата в
страната.

ГЛАСОВЕ И КУЛТУРА

Сътрудниците от коренното население изследват как те и техните колеги от общността продължават да правят нововъведения – от празници до храна и образование.

18
ЗАД МАСКИТЕ
С активно
си участие в
приеманите у
нас за чисто
български
маскарадни
традиции
ромите ясно
изразяват
своето желание
да бъдат част
от обществото
и културата на
България.

46
СЕМЕЙНА
РЕЦЕПТА
Наградената
майстор-
готвачка Шери
Покнет споделя
рецептата
за вкусна
рибна яхния,
вдъхновена от
кулинарните
традиции на
автохтонния
народ машпий
уампаноаг.

70
ПОВЕЧЕ
ОТ ДУМИ
Създадени
по модела
на маорите,
езиковите
училища за
потاپяне
в езика
помагат на
общностите
по света да
възвърнат
своята
култура.

74
ДРЕВНИ
ПРАКТИКИ,
БЪДЕЩИ
ОБЕЩАНИЯ
Хавайците
се връщат
към
традиционния
начин
за колективно
управление
на земята
посредством
системите
моку и ахупа.

88
БЪДЕЩЕТО
В РЪЦЕТЕ
НА
КОРЕННОТО
НАСЕЛЕНИЕ
Ключът към
овладяването
на утрешните
технологии е
да позволим
на мъдростта
на миналото
да направлява
идните
поколения.

НА КОРИЦАТА „Бъдещи родоци: технологии: един нов мит“, 2021 г. Научете още на стр. 6
Автор: КАНУПА ХАНСКА ЛЪГЪР Снимка: ГАБРИЕЛ ФЕРМИН

ОТ РЕДАКТОРА

НЕЙТЪН ЛЪМП

ЕДНО ОТ ЛЮБИМИТЕ ми неща в работата ми за *National Geographic* е това, че уча непрекъснато. Прекарваме дните си в търсене на нови идеи в най-различни области. Надяваме се, че оставайки в предните редици на науката, ние на свой ред ще ви предоставим истории, които ще ви накарат да се замислите и ще обогатят собствените ви знания.

В световен мащаб общностите на коренното население винаги са създавали далновидни модели за иновации и устойчивост, въпреки че те често са били пренебрегвани. Осъзнах това още по-ясно скоро след като се присъединих към *National Geographic* през 2022 г. Вече имахме планове да публикуваме статия, финансирана от Националното географско дружество и *Climate Pledge* и заснета от фотографа Кили Юан, за обещаващите начини, по които автохтонните народи ръководят инициативите по опазване на природата. Но колкото повече се потапях в темата, толкова повече проумявах, че креативното мислене и усилия на автохтонните общности отиват далеч отвъд опазването на природата и обхващат всичко – от езика до филмите, модата и изкуството. Така се роди идеята за този специален брой.

Тук ще откриете три основни вида статии. Историите за застъпничество, включващи фотографите на Юан, показват различните начини, по които автохтонните общности опазват околната среда и традициите си. Статии за култура разказват как те вдъхновяват прогреса, като впрягат вековни знания, както и нови технологии и инструменти. А историите от типа „Гласове“ поставят в центъра автохтонни творци и водачи, изследвайки как те и други развиват мисленето ни.

В този брой има много неща, с които се гордея, но първото от тях е, че почти цялото съдържание е създадено от автохтонни сътрудници, много от които работят с нас за първи път. И ние, както и много други издания, имаме спорна история относно разказите си за автохтонните култури и обикновено сме ги разказвали от гледната точка на външни хора. Внасянето на повече автохтонна перспектива в *National Geographic* силно обогатява работата ни, която вярваме, че задълбочава по смислен начин колективните ни познания и разбиране.

Надявам се броят да ви хареса.

ОТ ТЯХНА ГЛЕДНА ТОЧКА

КАК ТЕЗИ СЕВЕРНОАМЕРИКАНСКИ АВТОХТОННИ ТВОРЦИ СИ ПРЕДСТАВЯТ БЪДЕЩЕТО

Текст: Кейт Нелсън

„Бъгещи рогови технологии: един нов мит“, 2021 г., видео (стопкагър)

Живеещият в Глориета, Ню Мексико, Лъгър слага оптимистично ударение върху доказаната способност на коренните жители да се адаптират към променящия се свят. Той се гмурка в спекулативна фикция, за да представи едно бъдеще, „в което сме в правилната връзка с нашата среда и нашия рог“. Творбата, показана тук (и на корицата) е част от серия, при която са използвани инсталации, видео и пърформанс, за да представи един продължаващ разказ за борбата с обществените злини. Сред тях според Лъгър са капитализмът и колониализмът, които са изобразени като корпулентни чудовища. Видеоето се развива в неопределено време и показва героични „убийци на чудовища“, които докарват вода до пустинен пейзаж. Пустинята отговаря на жеста, като осигурява средства за борба със злите сили.

КАНУПА ХАНСКА ЛЪГЪР
МАНДАН, ХИДАТСА, АРИКАРА, ЛАКОТА

РАЗШИРЕТЕ ХОРИЗОНТИТЕ СИ:

ОТКРИЙТЕ БЪЛГАРИЯ С Yettel. | БТС

Пътешествията из България стават по-интерактивни и възнаграждаващи благодарение на партньорството между Българския туристически съюз (БТС) и Yettel. В стремежа си да направи опознаването на 100-те национални туристически обекта по-забавно и ангажиращо Yettel добавя нови функции в своето мобилно приложение. Сега потребителите могат не само да открият прекрасни кътчета из България, но и да осъществяват постижения за събрани печати, да канят приятели и да печелят награди.

ДИГИТАЛНИ ТЕХНОЛОГИИ В ТУРИЗМА

През 2023 г. Yettel и БТС дигитализираха хартиената книжка на 100-те национални туристически обекта и я пренесоха в телефона, като тя все още е актуална и може да се използва. Мобилното приложение на Yettel предлага възможност за събиране на виртуални печати от обектите, което е модерен начин за запознаване със значими забележителности в страната.

НОВИ ФУНКЦИИ И НАГРАДИ

Новите функции в приложението на Yettel включват шест категории постижения, които предлагат различни предизвикателства за събиране на печати и възможност за награди. Категориите обхващат исторически и природни обекти, като всяка категория предлага изключителни постижения.

За допълнителен стимул Yettel и БТС организират раздаване на месечни награди за най-активните потребители в периода юни – август. Всяко завършено постижение и поканен приятел увеличава шансовете за спечелване на награди като смарт часовници, безжични слушалки и дори iPhone 15. Годишните награди на БТС ще продължат да се провеждат, а в тях ще взимат равностойно участие носителите на хартиени и диги-

тални паспорти, отличени с бронзова, сребърна или златна значка.

ПЪТУВАЙТЕ С ПРИЯТЕЛИ

Една от най-вълнуващите нови функции е възможността потребителите да канят свои приятели в приложението. Това не само прави пътуванията по-забавни, но и увеличава шансовете за спечелване на награди. Събирането на виртуални печати за завършване на постижения и поканването на приятели в 100-те обекта в приложението Yettel добавя социален елемент към приключенията из България.

ИНТЕРАКТИВНО СЪДЪРЖАНИЕ

Приложението на Yettel също така предлага интерактивни аудио и видеостории, които представят националните обекти по интересен и забавен начин. Български артисти създават съдържание, което оживява историята на обектите, правейки посещенията още по-значими и запомнящи се.

КАК ДА УЧАСТВАТЕ

Кампанията е отворена за всички с регистрация в приложението на Yettel, независимо дали са клиенти на оператора. За да започнете, просто изтеглете приложението и се регистрирайте. Започнете да събирате виртуални печати, да трупате постижения и да каните приятели, докато откривате невероятни места из цяла България.

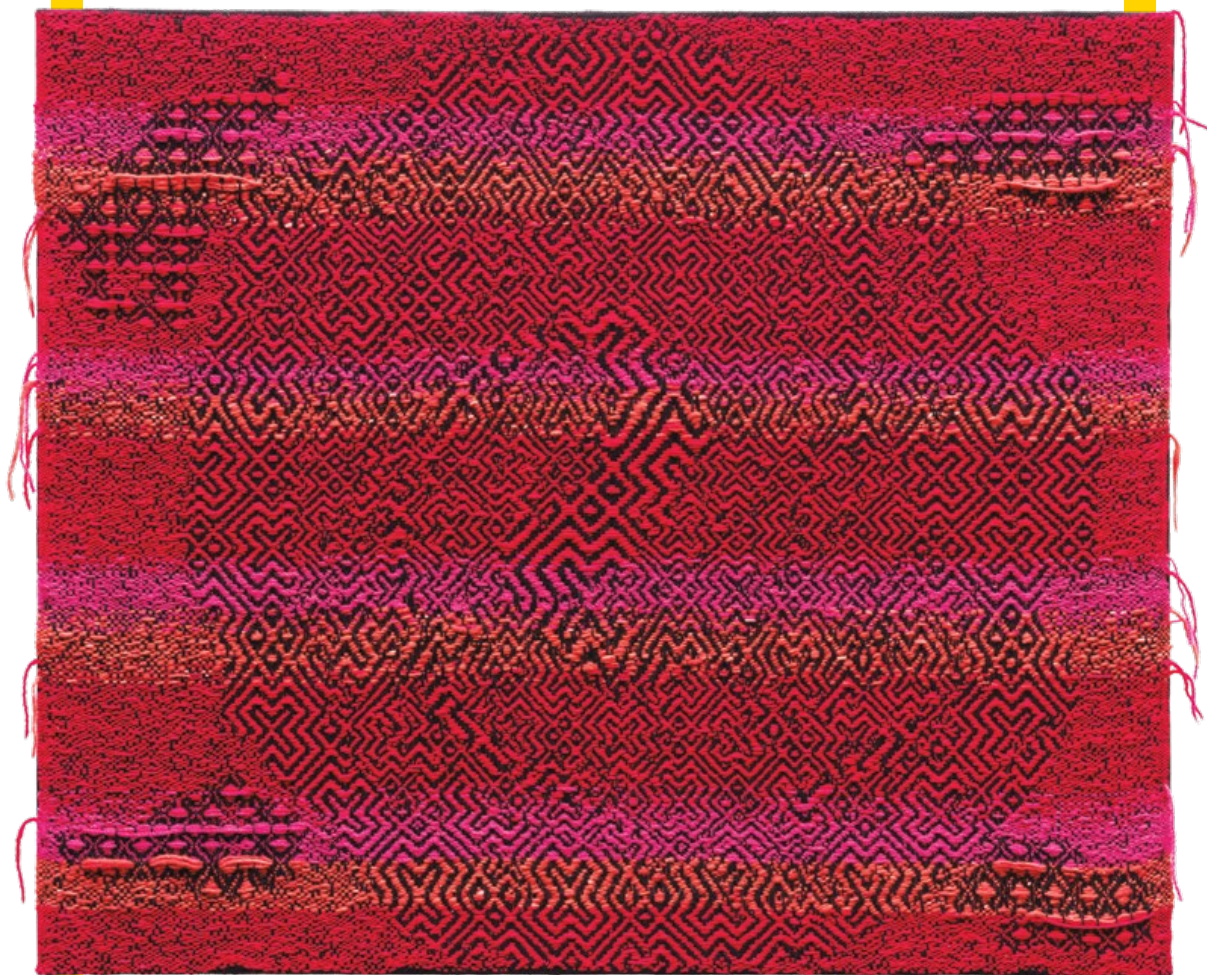
С новите функции и награди опознаването на България става още по-вълнуващо и възнаграждаващо. Приложението на Yettel и инициативата на БТС „Опознай България – 100 национални туристически обекта“ предлагат перфектната комбинация от приключение и обучение. Така че пригответе се за пътешествие и започнете да откривате богатството на българските забележителности по нов и модерен начин.

„Туиунот“, 2021 г., акрил върху платно

Вдъхновявайки се за тази картина от динамичните движения и жестовете на облечените в цветни традиционни костюми танцьори на празника пау-уау, както и от връх Туиунот в планинската Верига Тетън и дори от скандинавски флорални елементи, Търкалящият се бик смесва културния символизъм и футуризма. По този начин жителят на Фарго, Северна Дакота, напомня на зрителите, че „традиционното и технологичното се допълват“.

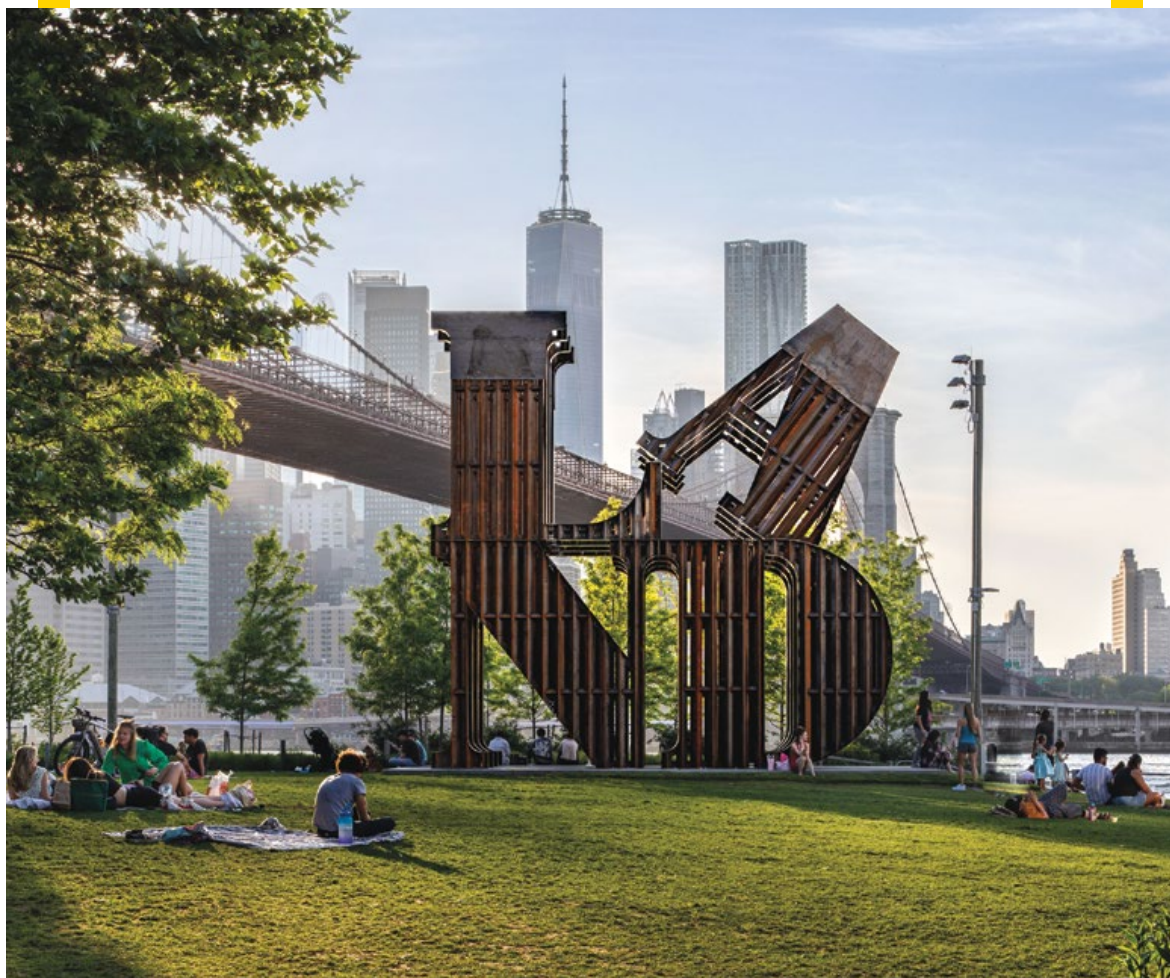
ЗВЕЗДА ТЪРКАЛЯЩ СЕ БИК
ОДЖИБУЕ, АРАПАХО

„Червена спирала“, 2023 г., ръчно боядисана червена вълна и памучна прежда

Тъкачка четвърто поколение и преподавател по изчислителни науки в Калифорнийския университет в Санта Барбара, Росалина съпоставя традиционните ръчни занаяти и новите технологии. Презръщайки сътрудничеството между човек и машина, тя използва направен по поръчка жакардов стан, за да превърне дизайните си – често основаващи се на форми от природата или Космоса, като например този на Млечния път, заснет от телескопа „Хъбъл“ – в пиксели от нишки, които след това изтъква ръчно. По този начин тя „насочва зрителя да мисли извън границите и му посочва безкрайното“.

САРА РОСАЛИНА
УИЧОЛИ

„Във всеки език има Земя / En cada lengua hay una Tierra“, 2023 г.,
стоманена скулптура

Направена от метал, взет от строежа на стената на границата между САЩ и Мексико, тази инсталация „протестира срещу бариерите, възпрепятстващи движението на всички живи същества, свързани със земята и зависещи от нея“ – казва Галанин, който живее в Ситка, Аляска. Отначало тя е поставена в Бруклин Бридж Парк в Ню Йорк и ще бъде местена другаде. В зависимост от ъгъла на подхождане през структурата или може, или не може да се мине – възплъщение на „преживяването за правата и привилегиите, които са невидими за тези, които ги имат, и постоянно видими за изключените“.

НИКЪЛЪС ГАЛАНИН
ТЛИНГИТ, АЛЕУТ

КЕЙСИ КОЙЧАН
ДЕНЕ

За тази серия Койчан – живеещ в Уинипег, Канада – превърнал материали от коренната култура като мъниста, бодли от бодливо свинче, черупки от миди денталиум и дори еленови рога в пленителни фигури, наподобяващи човешки, които вървят в кръг. Със свръхестествената си творба той подтиква публиката да се замисли „кои сме ние, откъде идваме и къде отиваме“.

„Tadoetla / Разходка в кръг: мъниста 2“, 2023 г., цифрова анимация (стопкадър)

СЪТРУДНИЦИ

ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА NATIONAL GEOGRAPHIC

Този сътрудник получил финансиране от Националното географско дружество, което се е посветило на осветляването и опазването на чудесата на нашия свят.

КИЛИИ ЮЯН

СТР. 26, 42, 50, 78, 92

Фотографът Юян живее в Сиатъл и има хеже (нанайски) и китайски корени. Той се е фокусирал върху автохтонната грижа за земята, която документира за настоящия брой. Юян е изследовател от 2021 г. и описва суверенитета на коренните народи за една от водещите статии през 2022 г.

ИВО ДАНЧЕВ

СТР. 18

Иво Данчев е фотограф на *National Geographic България* от 2009 г., а между 2012 и 2017 г. е арт директор на списанието. Материалът „Между два свята“ с неговите портрети на кукери в България излезе в *National Geographic България* през 2021 г. и оттогава насам е публикуван в 17 локални издания на *National Geographic* по света. Негови материали многократно са получавали наградата *Best Edit* на *NG*, включително фото дневникът „Зад маските“ в този брой. През 2018 г. започва работа по дългосрочен проект, посветен на миналото и настоящето на маскарадните традиции в България.

Заг МАСКИТЕ

Как маскараната традиция на кукерските игри, приемана у нас за чисто българска, може да се превърне в културен мост между българи и роми.

Снимки и текст
ИВО ДАНЧЕВ

→ **РИТЪМЪТ НА ТЪПАНИТЕ** вибрираше все по-дълбоко в корема ми, а зурните свистяха остро в ушите ми. Препминах през тълпата и стигнах до центъра. Двайсетина младежи изпълняваха движенията, които бях виждал толкова много пъти. При всеки скок костюмите им избухваха в експлозия от козина и за част от секундата те приличаха на купчина гръмотевични облаци под високо напрежение. Около и между всичкото това стълкновение се виеше дълго хоро. Малки и големи, пременени в гиздави носии, с лекота изпълняваха сложните стъпки. Водачът на танца, обут с цървули, вълнени потури, елек и калпак, развяваше трибагреника. В Деня на Банго Васил всички в махалата ликуваха.

Леденият вятър не може да спре кукерския празник в сливенското село Блатец. Групата – предимно роми – се събира, за да започне обиколката из селските къщи.

Цветан, на 18 години, и баща му Красимир днес ще се включат в празника на автентичната група дервиши от село Лесичово.

По часовника от горе ляво

Портрет на ромско дете. Участието на ромите в българските маскарadni традиции е символuчен опит да преодолеем културните различия и да демонстрират желанието си да са пълноценна част от българското общество.

Ромско семейство си прави селфи с кукери край Ямбол. В района на Ямбол и Сливен обичаят е особено популярен сред ромите.

Други райони със силно ромско участие са Бургас, Благоевград, Симитли, Разлог и Петрич.

На 1 януари Янко от село Динката позира с кожите, които е наел за празника от Джумалите в село Калугерово. Кожото по-дълъг е косъмът, толкова по-ценен е костюмът.

Дядо Печо прави и продава захаросани ябълки на гецага, обикаляйки из улиците на сливенския кв. „Надежда“. Популяризирането на маскарadni традиции би могло да помогне на най-маргинализираните ромски общности да се справят с изолацията, в която са поставени.

Снимките на кукери роли са заснети в рамките на проекта на Иво Данчев „Зад маските“, финансиран от Национален фонд „Култура“ по програма „Социално ангажирани изкуства“.

Половината от кукерите на село Вресово са роми, а другата половина са българи и турци. Около огъня на традицията всички те стават едно.

ЗАЩИТНИЦИ НА РИФА

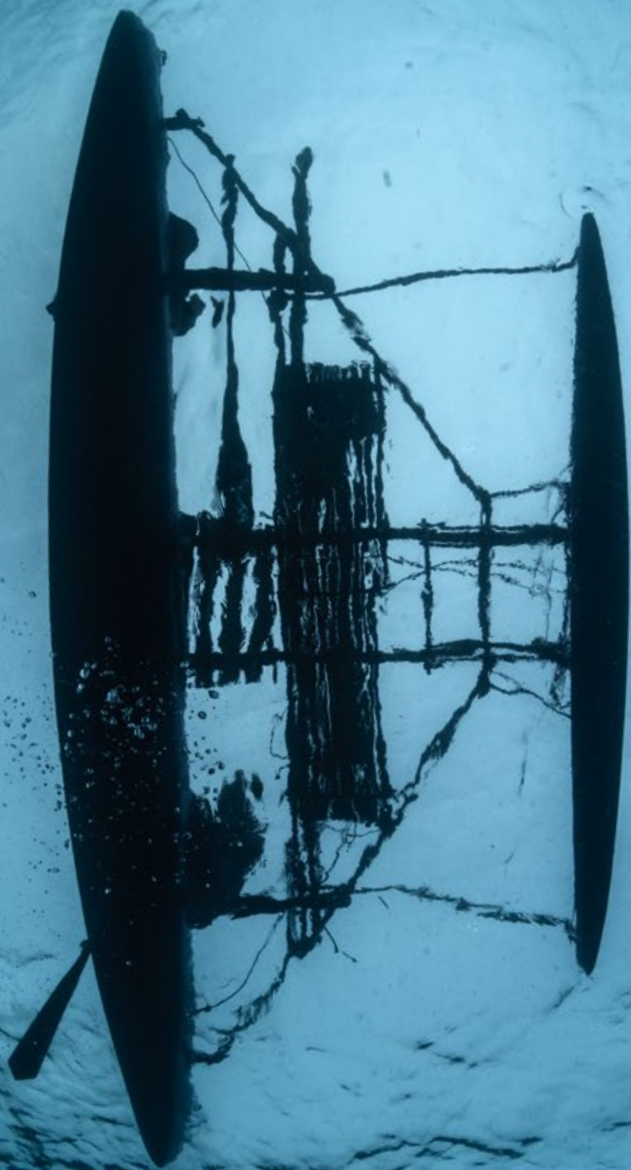

**Иновативните протекции
на една островна общност
подсигуряват здравето
на атола за идните поколения.**

ТЕКСТ:
ГЛЕБ РАЙГОРОДЕЦКИ

СНИМКИ:
КИЛИИ ЮАН

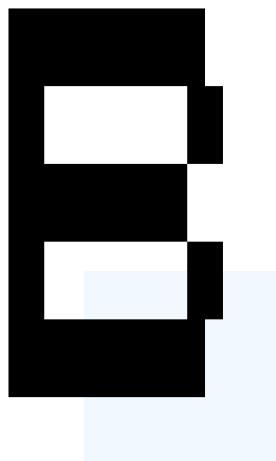
Кану с балансир
във водите край
палайското село
Ечанг онаглеждава
традициите
в риболова и
мореплаването на
народа хатхобеи.

Чернопери рифови акули плуват в Южната лагуна на Скалните острови. Архипелагът Палау е първата страна, създала убежище за акули през 2009 г. После основала Националния морски резерват на Палау, който забранява риболова и добива на ресурси в по-голямата част от водите си.

В ЕДНА ЯСНА СУТРИН през декември 2020 г. в юго-западния край на архипелага Палау рейнджъри от Програмата за управление на ресурсите на рифа Хелън започвали деня си с почистване около станцията си и проверка на харпуните си за следобедния риболов, когато дочули мотор и скоро забелязали непознат плавателен съд. Това везнаело само проблеми. Биха получили уведомление за законен съд, идващ към Хотсарихие, както е известен рифът Хелън сред народа хатохобеи – традиционните пазители на района.

„Лодката беше натоварена с много стоки“, спомня си Петра Текъл, служителка в природоза-

щитна група – или рейнджър, както се наричат хората от програмата, – чиято майка е от Хатохобеи (остров на 65 км западно от рифа). Лодката била част от малка флотилия от 6 моторници на китайски съд, браконьерстващ морски краставици, които могат да струват до 1800 долара за килограм в Хонконг.

През 2020 г. рейнджърите Тони Шаям (Вляво), Петра Текъл (в средата) и Еркулес Емилио отказали подкуп от 50 000 долара и помогнали за залавянето на незаконни риболовци от Китай в Хотсарихие, защитен риф в Югозападно Палау.

Когато една лодка се приближила до станцията на рейнджърите на о-в Хелън – пясъчен нанос на северния край на рифа, екипът показал с жестове на незаконните риболовци да се върнат на кораба си и да изчакат по-нататъшни инструкции. „Уплаших се – казва Текъл. – За пръв път срещях браконieri“. Тя се измъкнала и се обадила по сателитния телефон на мениджъра на програмата в Корор, най-големия град в Палау. Помощ щяла да пристигне, но щяло да отнеме два дни да се изпрати лодка на морската полиция през 580 км открит океан. Рейнджърите – на които не се разрешава да се качват на чужди съдове заради собствената им безопасност – трябвало да забавят браконьерите.

По-късно рибарите се върнали с ориз, бира и 20 000 долара в брой, както и с обещанието да добавят още 30 000. Разделен поравно между екипа, подкупът възлизал на годишната заплата на рейнджърите. Браконьерите смятали, че парите ще им свършат работа. Но Еркулес

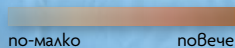
Националното географско дружество, организация с идеална цел, работеща за опазване на земните ресурси, подпомогна финансирането на тази статия.

ОПАЗВАНЕТО НА ПАЛАУ

Тихоокеанският островен народ от 22 000 души приоритизира опазването на околната среда. Националният морски резерват на Палау, функциониращ в пълен размер след 2020 г., забранява изцяло риболова в 80% от водите на страната.

Брой на часовете риболов в периода 2020-2023 г.

100 км

- Ексклузивна икономическа зона**
200 морски мили от брега; границите на търговската юрисдикция на гадена страна
- Границите на морските резервати в Палау**
Резерват без риболов, напълно защитен
- Местни води**
Заделени за употреба от жителите на Палау
- Коралов риф**

МЕЖДУНАРОДНИ ВОДИ

ФЕДЕРАТИВНИ
ЩАТИ
МИКРОНЕЗИЯ

Общи патрули

С няколко лодки малката морска полиция на Палау пази близо 230 000 квадратни мили води с помощта на Бреговата охрана на САЩ.

Филипинско море

ФИЛИПИНИ

МИНДАНО

ПАЛАЙСКА ЗОНА
ЗА ТЪРГОВСКИ
РИБОЛОВ

Местни
Води

Бабелдаоб
(Бабелтуаб)

Нгерулмуг

Короро

Челбачеб
(Скални о-ви)

Белилиу
(Пелелиу)

ПАЛАУ

НАЦ. МОРСКИ РЕЗЕРВАТ НА ПАЛАУ

о-в Сонсорол

477 148

кв. километра

Напълно защитени води

Пуло Анна

Мерир

ТИХО ОКЕАН

МЕЖДУНАРОДНИ
ВОДИ

о-в Хелън

Хотсарихие
(риф Хелън)

Хатохоabei
(Тоби)

Отдалечен риф

Хотсарихие (рифът Хелън) се пази от една-единствена рейнджърска станция, която има за задача да идентифицира незаконните риболовни съдове, често от Филипините и Индонезия.

Молукско море

острови
Талауд

Моротай

Халмахера

ИНДОНЕЗИЯ

о-ви Дю

Уайгео

море

Бакан

Халмахера

Оби

НОВА ГВИНЕЯ

Биак

Емилио, старшият отговорник на екипа, дори не се замислил, преди да отхвърли парите. „Ние разбираме, че в крайна сметка правим това за хората си, за бъдещото поколение“ – казва Емилио, който израснал в Хатохобеи, наречан още о-в Тоби, когато бил малък.

Китайските браконieri влезли с основния си съд през канала в защитените води на рифовата лагуна и изпратили гмуркачи за плячка. Продължили да предлагат пари и стоки, но рейнджърите останали непоклатими.

Накрая, с въздушна и морска подкрепа от Бреговия патрул на САЩ, на третия ден от Корор пристигнала патрулна лодка и блокирала канала, затваряйки китайския съд в лагуната. Полицията се качила на кораба и задържала екипажа от 28 души, конфискувайки пари в брой, моторници, риболовни такъми и 225 kg незаконно събрани морски краставици.

„Толкова се гордея с нашите рейнджъри – казва Росания Виктор, мениджър на програмата, във видео за инцидента. – Заради жертвите, които правят, работейки далеч от семействата си. За смелостта им да попречат на съд за незаконен риболов, използвайки опита и тактиките от обучението си. И за почтеността им да откажат подкупа.“

От началото на Програмата за управление на ресурсите на рифа Хелън преди повече от 20 години традиционните похвати за стопанисване на хатохобеште са били основа за опазването на рифа. Това е свидетелство за усилията за опазване из целия архипелаг Палау, едно от най-защитените и богати на биоразнообразие места в световните океани.

„Наясно сме, че в крайна сметка правим това за своя народ, за бъдещото поколение.“

ЕРКУЛЕС ЕМИЛИО,
СТАРШИ ОТГОВОРНИК НА
ПРИРОДОЗАЩИТНИЯ ЕКИП

■ **ХОТСАРИХИЕ ОЗНАЧАВА** „рифът на гигантските миди“, наречен на някога изобилните мекотели тридакни, които според устната история пораствали достатъчно големи, за да може гмуркачите да се съберат в тях. Лагуната, каналът и множеството рифови плътчини на атола са дом за забележителен брой видове твърди и меки корали, които осигуряват подводни местообитания за морски охлюви, морски краставици и едри рифови риби като наполеоновата зеленушка. На острова гнездят зелени морски костенурки и хиляди морски птици.

Близката връзка, която народът хатохобеи има със земята и морето, е подхранила трайна маса от познания, практики и традиции, познати като *тоуту*. Те включват селскостопански методи, риболовни техники и моряшки традиции. Хатохобеи означава „да направиш по-силна магия и да откриеш“, напомняне за начина, по който предците са се установили на о-в Хатохобеи, след като преплавали около 1300 км по море.

Ранните поколения хатохобеи засели голямо поле с таро в средата на острова, за да си осигурят надежден източник на храна, който използват и до днес. Разработили различни методи за риболов, включително риболов с кепове и факли, лов на акули с клуп, риболов под плаващи дънери, риболов с хвърчило и тролинг.

Започвайки от края на XIX в., над 340-те острова, островчета и атоли на Палау били завземани, експлоатирани и управлявани поред

Днес северната третина от рифа е отворена за риболов за собствени нужди на членове на общността и рейнджъри като Брайтън Фидиш, които ловува с харпун, за да изхранва себе си и колегите си. Останалите води около рифа са затворени за риболов.

В съкровищницата от биоразнообразие на Палау Хотсарихие е скъпоценно бижу. Лагуната, каналът и рифът на атола поддържат редица твърди и меки корали, костенурки, морски охлюви, тридакни, риби, акули и морски птици.

ЗАСТЪПНИЧЕСТВО

НАШИЯТ

ОГЪН

Подобно на абориженките преди нея, Шивон Сингълтън помага за оформянето на пейзажа чрез контролирани изгаряния – малки и слаби пожари, които не засягат короните на дърветата.

ТЕКСТ:
ШИВОН СИНГЪЛТЪН

СНИМКИ:
КИЛИИ ЮЯН

■ **ПЪРВИЯТ МИ СПОМЕН** за Бири Бири, огъня, е откогато съм била на шест. Във въздуха има мека миризма на пушек, която държат носи. Сега на стара кушетка в барака от гофрирана ламарина и дърво и слушам приказките на моята бабачка. Гледам я как готви на самоделната печка, направена от същата ламарина и дървесина като къщата – още мога да чуя пукането на дървото.

Ние, автохтонните народи на Влажните тропици на Куинсланд, паметник на Световното наследство на обширното крайбрежие на Североизточна Австралия, практикуваме културата на огъня, за да поддържаме неприкосновени нашите духове, почви и растителност. Става дума за живо познание – връзка, която упражняваме в Страната. Бири Бири е лекарство и за Булмба, родните ни земи, и за Гулбул, морската ни Страна. Когато обикаляме и правим огън, това пречиства човешкия дух. Говорим си надълго и нашироко за различните подредби при растенията – за структурите от слоевете на листото до свързаността на тревата с кореновите системи, почвите и различните видове Страна. Разчитаме Страната и следим за равнението на признаците от земята до небето, за да ни кажат кога е точният момент.

Никога не е трябвало да има стени, които да ни откъсват от изначалния ни дом. Тъй като съм жена ируканджи и пазител на

A group of four people, three men and one woman, are standing in a forest. They are wearing light-colored, long-sleeved shirts and blue pants, typical of rangers or field workers. The man on the far left is wearing a cap and has a goatee. The woman in the center has red hair and is wearing sunglasses. The man on the far right has a long white beard and is wearing a cap. The man in the foreground is kneeling and also wearing a cap. In the background, there is a large tree trunk and a fire burning in a clearing. The overall atmosphere is misty and natural.

Водени от традиционното познание, рейнджърите от Джабугай Булмба (от ляво надясно) Деймион Хънтър, Нювари Гилкерсън, Ливай Нюбъри и Гевин Доняхю наглеждат културно изгаряне в горите на Влажните тропици. Рейнджърската програма цели да възстанови практиката за автотонните австралийци.

знанието, изпитанията, пред които съм изправена, не касаят само климатичните промени, тъй като преживяваме бързо променящи се условия и мащабни метеорологични събития. Освен това австралийското правителство се бави да признае и приеме нашите поземлени и културни права. Тъй като съм жена в пространството на огъня, предизвикателствата дебнат от всички посоки. Можете в

нашите общности ми казват, че жените нямат място при Бири Бири, че традиционно никога не сме се занимавали с изгарянията.

Винаги сме имали своята роля и връзка с Бири Бири. Много поколения наред огненото пречистване е било част от ежедневието ни. След цял ден събиране на храна сме сядали близо до

топлината на Бири Бири, а вятърът ни е обгръщал.

Когато посещаваме Страната, винаги говорим с прадедите. Стареишините ме учат как да поддържам живи познанието и връзката за следващото поколение. И ако искаме да опазим знанието живо сред нашия народ, имаме нужда от търпение, също както ни трябва търпение да съхраним културните ни практики. Все едно да видиш някое растение за първи път, да научиш всичко възможно за него, да се свържеш с него, да познаеш тъканта и аромата му. Това съм научила от по-възрастните и него ще предам напатък. □

Прочетете повече за реинджърите аборигени и културния огън на natgeo.com/culturalfire.

В съседство с Националния парк „Куранда“, в родните земи на Джабугай в биоразнообразните Влажни тропици, културното изгаряне служи да контролира растежа на джунглата и да спира инвазивните растения, като така отваря път за новия живот.

Най-различни видове с голямо културно значение, като например (по часовника от горе ляво) казуари, килимови питони, дървесни жаби *Ranoidea tyola* и златни кръгоплетни паяци са се адаптирали така, че да засяват наново и възстановяват ниската горска растителност след културно изгаряне.

СЕМЕЙНА РЕЦЕПТА

РОУД АЙЛЪНД

ТЕКСТ: КЕЙТ НЕЛСЪН

СНИМКИ: КАРИ РОУ

Шери Покнет, лауреат на наградата „Джеймс Бийрг“, споделя рецепта за рибна яхния с корени от Североизтока.

ОТВАЧКАТА ШЕРИ

Покнет от народа машпий уампаноаг влезе в историята миналата година като първата представителка на автотхонен народ, спечелила наградата „Джеймс

Бийрг“, която отдава почит на изключителните кулинарни таланти в САЩ. В своя ресторант *Sly Fox Den Too* в Чарлстън, Роуд Айлънд, тя почита своите корени от Североизтока и богатите кулинарни традиции на семейството си. Забедението е специализирано в американски класики с добавени уникални детайли, отразяващи наследството на Покнет, например мигена супа, блюдо „Три сестри“ (царевича, боб и тиква) и сандвичи с прочутия ѝ в околията пържен хляб.

Със своите ястия Покнет набляга на здравословните съставки, например устойчиво отгледано месо или дивеч и пресни продукти (голяма част от семейните ѝ градини), приготвени чрез изпитани във времето методи, за да се запазят хранителните вещества. Тя вярва, че тази традиционна храна е вид лекарство, подхранващо не само тялото, но и ума и духа.

Ястията ѝ отдават уважение на семейните блюда, които обичала като дете, подобно на рибната яхния, която намалява отпадъците, като използва картофи, останали от снощната вечеря. „През цялото ми детство мама готвеше това, което носеше татко – казва тя, – било то от океана, от гората или от нашата ферма от хектар и половина.“ Тук Покнет споделя това популярно ястие, което има постоянно място сред специалистите ѝ и показва разнообразното хранене на племето ѝ.

В ресторанта си в Роуд Айлънд шеф Шери Покнет продължава кулинарните традиции на предците си от племето машпий уампаноаг, включително риболов, търсене на храна в природата и използване на регионални съставки.

А. ЯХНИЯ

Майката на Покнет винаги приготвяла допълнително храна за вечеря, в случай че се отбие рогнина, а на другата сутрин остатъците били използвани за яхния, подобна на тази.

Б. РИБА

Като знак за важноста на морската храна в кулинарните практики на уампаноаг Покнет се научила да лови риба на 3 години. Тя подарява на внуците си първата им въдица на същата възраст.

В. ЯЙЦА

В детството си Покнет редовно се наслаждавала на пресни фермерски яйца, които имала задължението да събира от семейния кокошарник.

Г. ПАЛАЧИНКИ

Версията на Покнет за царевични палачинки за из път – наречени така, защото са подходящи за дълги пътувания, – отразява изобилието в региона, комбинирайки царевича, боровинки и лук за сладка, но и пикантна наслада.

Сутрешна рибна яхния с поширани яйца и царевични палачинки с чътни от ягоди и червени боровинки

**ВРЕМЕ ЗА ПРИГОТВЯНЕ:
ОКОЛО 60 МИНУТИ
4 ПОРЦИИ**

СЪСТАВКИ

СУТРЕШНА РИБНА ЯХНИЯ С ПОШИРАНИ ЯЙЦА

700 г лефер, рауран костур,
скумрия или съомга

6 едри картофа, нарязани на
средноголеми парчета и сварени

1 голяма глава лук, нарязана

2 с. л. масло

8 яйца

1 с. л. бял оцет

1 зелен лук, нарязан на ситно

Погнавки:

сол

пипер

чесън на прах

зехтин

ЦАРЕВИЧНИ ПАЛАЧИНКИ

2 ч. ч. царевично брашно

1 ч. ч. пшеничено брашно

1 пликче бакпулвер

1 ч. л. сол

1/2 ч. л. черен пипер

1 консерва царевича от

250 г, с течността

1 връзка зелен лук, ситно нарязан

1/2 ч. ч. сушени червени боровинки

2 ч. ч. вода

ЧЪТНИ ОТ ЯГОДИ И ЧЕРВЕНИ БОРОВИНКИ

1 кг цели червени боровинки,
пресни или замразени

1 кг пресни ягоди, нарязани

400 г захар

сокът на 1 лимон

1 За рибата: загрейте предварително фурната до 200°C. Овкусете рибата със сол, черен пипер и чесън на прах и печете 15 мин. Оставете я настрана.

2 За чътното: сложете всички съставки в касерола и гответе на силен огън в продължение на 10 мин, докато плодовете омекнат и захарта се стопи. Намалете температурата и оставете да къкри 20 мин, докато бърките непрекъснато. Трябва да започне да ухае на ягодова реколта през юни. Сложете в купа и охладете в хладилника. Може да се сготви предварително и да се съхранява в хладилник 2–3 седмици.

3 За яхнията: в тиган с диаметър 30 см сотирайте на среден огън сварените картофи и лук със зехтин, сол и черен пипер, докато станат златисти и леко хрупкави. Добавете рибата (със соса и всичко останало) и масло за богат аромат, а после накъсайте рибата с шпатула. Гответе, докато станат хрупкави, като добавете сол и черен пипер на вкус.

4 За царевичните палачинки: смесете всички съставки в голяма купа, без водата. Добавете 1 ч. ч. вода, смесете и после бавно добавете другата чаша вода. Бъркайте, докато сместа стане гъста. Изпържете около 1/4 чаша от сместа като палачинка в добре намазнен чугунен тиган на среден огън, докато стане златиста – по 2–3 минути от всяка страна.

5 За пошираните яйца: напълнете малка тенджра с вода и я сложете на силен огън. Когато водата заври, добавете оцет, а после разбъркайте течността. Междувременно счупете яйцата в отделен малък съд, за да се уверите, че жълтъците няма да се спукат. Внимателно потопете яйцата във водата и гответе, докато белтъците се стегнат – от 2 до 3 минути според предпочитанията ви. С помощта на решетеста лъжица извадете яйцата от водата.

6 Сервиране: сипете щедра порция от яхнията в чиния, поставете върху всяка порция по две поширани яйца и гарнирайте със зелен лук. Добавете отстрани царевични палачинки и чътни. Добър апетит! □

ЗАСТЪПНИЧЕСТВО

ЛОВЪТ

Поколения наред инуитите наблюдавали нарвалите и ги преследвали из ледените води на Гренландия. Те смятат, че е време учените и властите да обърнат повече внимание на автохтонното познание.

ТЕКСТ:
ГЛЕБ РАЙГОРОДЕЦКИ

СНИМКИ:
КИЛИИ ЮЯН

Илангуак Каернгаак е
нарамил ледников лед,
който използва
за питейна вода.

Късове морски лед –
някои по-големи от
футболно игрище –
се носят по фиорда
Ингълфийлд Бреднинг
край Канаак, Гренландия.
Около 700 инуити –
инуити, които говорят
инуктун – живеят в
градчето и по-малки
селища на половината
път между Северния
полярен кръг
и Северния полюс.

Килак Кристиансен отблъсна каяка си

от рѣба на леда към откритите води, за да подгони нарвала. Миналата година 35-годишният инугуитски ловец и неговите спътници бяха стигнали до края на пролетния лед – на половин ден с кучешка шейна от Каанаак, Гренландия. Това е едно от най-северните градчета в света, на 1200 км северно от Северния полярен кръг. Приглушеното изпуктяване на китовия гръб се откъсна от ледените води близо до северния край на Кекертарсуак, или о-в Хърбърт. Нарвалът спря на повърхността, сякаш се предлагаше на ловеца, както биха казали някои инугуити.

С едно движение на дясната си ръка Килак отвърза харпуна си и го запрати към тъмносивото петно – гръба на нарвала. Китът плесна с опашка и се гмурна. Само че харпунът, чийто връх беше здраво забит в мялото на нарвала, беше завързан за буй от надута тюленска кожа, който пречеше на раненото животно да избяга. Килак триумфално вдигна греблото над главата си.

Спътниците му бързо пристигнаха със своите каяци и настигнаха ударения кит. Поразиха го с втори харпун и после го убиха с изстрел от пушка. Изтеглиха нарвала с опашката напред до едно различено място близо до лагера и го измъкнаха от водата. Щом животноето беше изтеглено на леда, веднага блеснаха ножове. Ловците с наслада опитаха вкусния *татак* – така инугуитите наричат кожата и подкожната мазнина на нарвала, които

са богати на витамини и минерали. „Не ме вълнува европейската храна. Искам да се храня с моята си храна от морето, също като предците ни“ – каза Килак с помощта на преводач.

За инугуитите ловът на нарвали е неизменна част от живота и добруването в земите на техните прадеди около Пикиаласорсуак – район с открити води северно от Северния полярен кръг, който през лятото може да обхване над 80 000 кв.км. Северната полиня, както още го наричат, е място за презимуване на нарвали, белуги, моржове и гренландски китове. Водите ѝ гъмжат от черна писия, полярна треска и други риби, а скалистите ѝ брегове осигуряват места за гнездене за десетки милиони малки гагарки. Това е незаменим извор на телесна и духовна храна за инугуитите, които векове наред разчитали на дивите животни около тяхната родина, включваща някога и ловни територии на канадския остров Елсмир, наричан от инугуитите Умуматок.

Инугуитските практики на ловуване на нарвали се коренят в традиции на грижа за животните, от които зависят. За да предотвратят ненужния тормоз над китовете във фиорда, когато раждат и кърмят малките си през лятото, ловците се въздържат да използват моторни лодки и вместо това предпочитат по-безшумните каяци. За да не изгубят нарвалите, които потъват бързо, когато бъдат простреляни, ловците използват харпуни. За да сигурни, че нито една част от убитото животно няма да бъде похабена, уважаваните инугуитски ловци споделят улова

НА КРАЯ НА ЛЕДА

В Каанаак, едно от най-северните градове в света, и съседни селища инуитска общност, наречена инузугити, традиционно ловува нарвали по периферията на морския лед. Те обаче казват, че ловните квоти и покачването на температурите застрашават начина им на живот.

Морски лед, късна пролет на 2023 г.

- Здрав лед:** пълтен и захванат за сушата
- Плаващ лед:** пълтен, разпръснат и открит лед, който се носи с теченията
- Пикиаласорсуак (Северна поляна):** открити води, заобиколени от лед

Лятно разпределение на нарвалите, Кангерлусуак (Ингълфийлд Бреднинг)

По-малко Повече

Към средата на август целият здрав лед във фиорда се е разпаднал.

КАЛААЛИТ НУНААТ ГРЕНЛАНДИЯ

ПРОЛЕТНО ТОПЕНЕ
Граница на здравия лед, средата на април

средата на май

средата на юни

Лято във фиорда

С оттеглянето на леда през лятото нарвалите се преместват в Кангерлусуак. Ловците безшумно ги преследват с каяци и използват харпуни, за да ловят малките китове, които им осигуряват доходи и храна за техните семейства и впрегатните кучета.

Да следваш леда

Нарвалите прекарват зимата в дълбоки ледени води. През май ледът по крайбрежието вече се разпада и те плуват към сушата. Когато денят отново нарасне и дъгният няколко месеца лобен сезон започне, инузугитите използват кучешки шейни, за да стигнат до края на леда.

Ареал на нарвалите (Monodon monoceros)

РАЙОН НА КАРТАТА

КАЛААЛИТ НУНААТ (ГРЕНЛАНДИЯ) (ДАНИЯ)

Нуук

БАФИНОВ

ЗАЛИВ

70°3

76°С

ЕВРОПА

ДАНИЯ

75°3

78°С

79°С

10 км

С

Мерсуак (Н. Александър)
залив Зонпаг

Сиорапалуак

Фиорда Робуртсен
Кангек

Фиорда Магворнак

Пиулип Нунаа

Каанаак

фиорда Боруп
Кангерлусуак (Ингълфийлд Бреднинг)

средата на юли

Кекерпмак

Залив Академия

Киатак (о-в Нортъмбърленд)

Икерсуак (Хвалсуна)
залив Бардун

нос Поулет

Кангаарсууак (нос Пари)

Земля

Стеенсби

фиорда Грандвил

Мориусак

фиорда Улстенхолм

Ууманак

Космическа база „Питуфик“ (Военновъздушна база „Туле“) (САЩ)

о-в Саундърс

залив Билот

о-в Улстенхолм

нос Апол

76°С

70°3

Каанак бил заселен през 1953 г., след като датското правителство преместило инузитските семейства на 100 км на север от отдалечения им дом. По традиция постройките в колониален стил в Гренландия са боядисани в един от няколко цвята, всеки издаващ функцията на структурата.

си с всички участници в лова и когато е възможно – с цялата общност.

Но много ловци инугуити казват, че тези практики са застрашени. „Културата на лова на нарвали изчезва... заради квотната система“ – обяснява синът на Хившу, Алектасуак, който е ловец и музикант от Каанаак.

■ **ИНГУИТИТЕ ГОВОРЯТ** езика инуктун и макар да са инуити, се идентифицират като културно различни от мнозинството гренландски инуити, които говорят калаалисут. Въпреки езиковите, историческите и културните разлики инугуитите не са признати като суверенен автохтонен народ нито от Дания, нито от Гренландия. Около 700 инугуити живеят в Каанаак и шепя по-малки селища около фиорда Ингълфийлд Бреднинг, наричан още Кангерлусуак. Каанаак се превърнал в постоянно селище през 1953 г., когато колониалните датски власти преместили инугуитските семейства на над 100 км на север от отдавнашното им селище Ууманак, за да отворят място за разширяване на американската Военновъздушна база „Тулс“, днес Космическа база „Питуфик“.

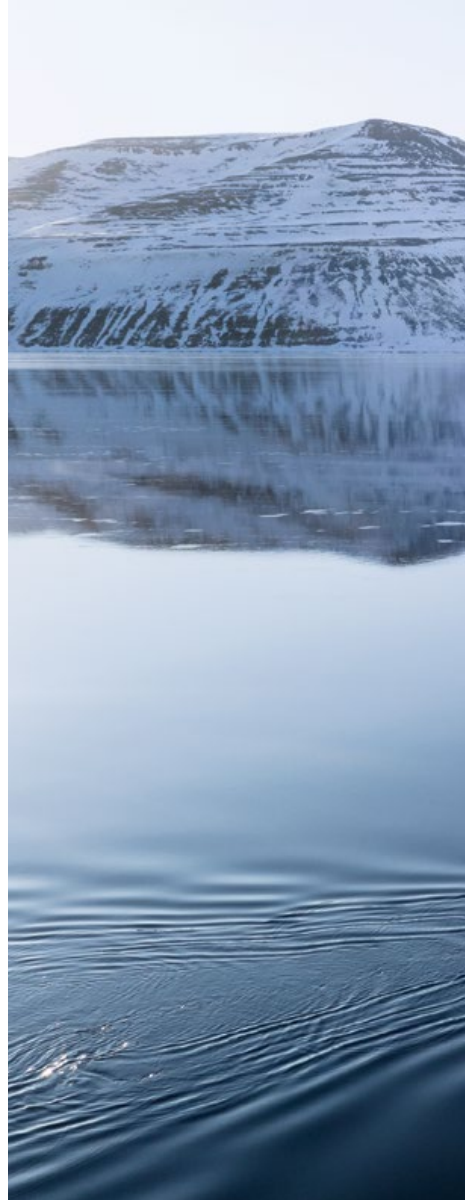
Принудителното преместване лишило общността от част от традиционните им ловни територии. Въпреки това Каанаак имал относително предимство – от пролетта до късно лято изобилствал от нарвали, или *килалукат*, както ги наричат много местни. Загадъчният *Monodon monoceros* – „еднозъб еднорог“ на латински – е известен с дългия си бивник, който се вие спирално обратно на часовниковата стрелка от лявата страна на горната челюст и достига дължина над два метра.

Тези малки китове могат да тежат над 1600 kg и да са дълги над 5 м без бивника.

Днес повечето нарвали в света – по последни научни изчисления броят им надминава 100 000 – се срещат в крайбрежните води край Северна Канада и Гренландия и се управляват като отделни колонии. От 2017 г. насам нарвалите са определени за незастрашен вид от Международния съюз

Микеле Кристиансен работи като наблюдател по време на лов край брега на Кекертарсуак – или о-в Хърбърт. Поколения наред инугуитите използват каяци основно за да не тревожат нарвалите на местата, където се чифтосват, раждат и кърмят малките си.

за защита на природата. Въпреки че през 2006 г. Гренландия забрани износа на нарвалски бивници, вътрешната търговия с матак и бивници е позволена. Гренландското Министерство на рибните ресурси и лова определя годишния брой нарвали, които професионалните ловци могат да убият в точно определен район. Когато решава за квотата на Каанаак, министърът се опитва да намери баланса между научните

препоръки на Канадско-гренландската съвместна комисия за опазването и управлението на нарвалите и белузите (СКНБ) – основаващи се частично на изчисленията за популацията на Гренландския институт за природни ресурси – и данните, предоставени от членовете на Гренландската асоциация на рибарите и ловците (ГАРА).

Настоящата оценка на института за колонията в Ингълфийлд е

между 2000 и 6000 нарвала – стойности, базиращи се на въздушни обследвания през 2007 и 2019 г. (В нея се отчитат животните, които не се виждат на повърхността, въз основа на данните за движението на един-единствен нарвал със сателитен предавател.) За 2024 г. СКНБ препоръча квотата да бъде намалена от 84 на около 50 нарвала. След като обаче взе предвид притесненията на ловците, министърът остави квотата на 84.

Поколения наред връзката между инузитите и нарвалите се основавала на реални емпирични данни, събрани вследствие на наблюденията на поведението на

След неуспешен лов на тюлени Квист пуши на шейната си. Тъй като голяма част от улова или плячката на ловците отива за храна на впряговете от над дузина кучета, тюлените – изобилни през цялата година – са високо ценена плячка.

С помощта на мрежа с дълга дръжка Пулак Улориак лови малки гагарки над гнездилищата им край инуитското селище Сиорпалук, северозападно от Каанаак. Малките гагарки, ферментирани в тюленова кожа, са традиционна храна в общността.

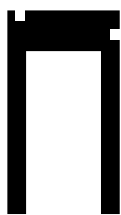
ПОВЕЧЕ ОТ ДУМИ

Маорският модел за преподаване на език е показал на общностите по света начин да си върнат своите култури и да ги възстановят.

ТЕКСТ:
АРОХА АУАРАУ

СНИМКИ:
ТАНЯ НИУА

РЕДИ 5 ГОДИНИ в сърцето на земите на народа мохок, по течението на канадската река Сейнт Лорънс, от другата страна на Монреал, Канентокон Хемлок (от Мечия клан) и Йеронхиенхауи Татум

Маккомбър (също от Мечия клан) размишлявали върху въпрос, поставен от техния приятел и ментор, пропагандатора на маорския език Сър Тимъти Карету.

Каниенкеха, езикът на мохок, е един от множеството застрашени автохтонни езици в света. През последните две десетилетия Маккомбър и Хемлок са част от обществено усилие, свързано с ръководенето на училище за помяяне в езика, което поставя учещите мохок в среда на хора, които говорят езика перфектно. Докато крояла планове за училището в началото на XXI в., Маккомбър потърсила вдъхновение в това какво се прави по света и създава връзки с други, които успешно били възстановили езиците си. Може би няма друг толкова опитен в това отношение като мъжа, седящ срещу Маккомбър – Хемлок, както и група други говорители на каниенкеха, наредени край кухненската маса в училището.

Въпросът на Карету към тях бил директен: какво мечтаят за бъдещето на езика? Искаме да имаме повече време да изучаваме тънкостите на каниенкеха с хора, за които това е майчин език, днес предимно старейшини, казаха Маккомбър. Карету (свс смесен произход от нгами-кахунгун и нгаи-тухое) се облегал назад: „Е, вие вече сте прекарвали доста време с тях. Това помогна ли?“ Да, но

Нгауранга Кура Рангинуа (вляво) е отгледала три *мокопуна*, или внуци, включително Стиви-Рей Покаиа (вдясно). Като *каиako*, или учителка в Коханга Рео – училище за маорски език и култура, – Рангинуа помогнала в обучението на своите мокопуна. Следвайки пътя на своята *куи*, или баба, сега Покаиа работи като *каиako*. Рангинуа и Покаиа са снимани на земята Нгами Те Уити в Кауароа, Нгамоту, Таранаки.

не достатъчно, все още не. Възрастните остарявали, а младите говорители на езика все още имали много да учат. Трябвало да се действа по-бързо.

Хемлок казва, че това бил отговор точно в стила на Сър Тимъти. Директен и обмислен, изпълнен с надежда и поучителен. Маккомбър – основателка и учителка от над 10 години в езиковото училище в Каниенкеха – казва, че още от първата им среща с Карету през 2019 г. неговите насоки и хъс са мотивирали нея и останалите говорители на каниенкеха.

„Не чакайте да имате пари, не чакайте ничие одобрение и не чакайте никои да ви подкрепят“ – казва Маккомбър. Просто си свършете работата.

Точно същото послание донесли със себе си Карету и последователите му преди 60 години, когато те рео маори, маорският език, започнал да придобива застрашен статут. Той повтаря същото послание и днес, когато посещава автохтонни общности по цял свят заедно с делегация от говорители и учители по те рео.

Думите му носят надежда заради това, което маорските организатори са постигнали и узрадили – и това, което и други са създали по техния метод.

В НАЧАЛОТО НА 70-ТЕ ГОДИНИ контингент от млади маори, живеещи в градовете и образовани в университети, започнали да формират движение в Аотеароа – думата на те рео за Нова Зеландия. Тези активисти се нарекли Нга Таматоа, или Млади воини. Заедно с други регионални групи те се организирали срещу маргинализирането и насилствената асимилация на маорските общности от страна на новозеландското правителство, постигнати чрез политики, предназначени да възврат употребата на те рео маори.

През 1867 г. в Нова Зеландия бил приет Законът за автохтонните училища, който забранявал употребата на те рео в клас. Учителите и училищните администратори били учениците, които дръзвали да говорят родния си език. Тези тормозени

маорски деца станали маорски родители; в опит да спасят собствените си деца от същата съдба, много от тях ги разубеждавали да употребяват маорски език – първо на публични места, а после и у дома. Броят на говорещите езика намалял, а самият език бил почти застрашен от изчезване.

„Всичко през този период беше свързано с това да се учим как да бъдем като колонизаторите“ – казва Таме Итти, прочут маорски активист и художник, присъединил се към Нга Таматоа, когато бил на 17 години. През 1972 г. Итти (от нгаи тухое, цаикато и те арауа) и други членове на нга таматоа провели демонстрация заедно с дружеството Те рео маори, стигнала до стълбите на Парламента на Нова Зеландия в Уеллингтън. Множеството носело петиция, подписана от над 30 000 души, която призовавала маорския език да се преподава във всички държавни училища.

Иритана Тауиуиранги, Дама на Ордена на Британската империя, е основателка и основен лидер на първия голям успех на Движението: Коханга Рео. Започнал през 1982 г., моделът Коханга Рео бил свързан с посветеността. От родителите и прохождащите деца се очаквало да говорят само те рео както в училище, така и у дома, а програмата била съсредоточена единствено върху маорската история и култура. Старейшините и други отлични говорители на езика водели часовете. Коханга Рео, което се превежда като „езиково гнездо“, е първата по рода си програма, използваща пълно потапяне в езика и културата. За маорските общности тези училища били истинско откровение.

Според Тауиуиранги (от нгати пороу, нгати каунгуну и нгапу) програмата започнала с 5 училища и за 3 години се разширила до над 300. Бързото разпространение на Коханга отбелязало безпрецедентния успех на възстановяването на културата. За Тауиуиранги определящото било това, че Коханга Рео, особено в първите години, се ръководело предимно от общността. Семействата събирали пари, за да наемат или да купят места за класни

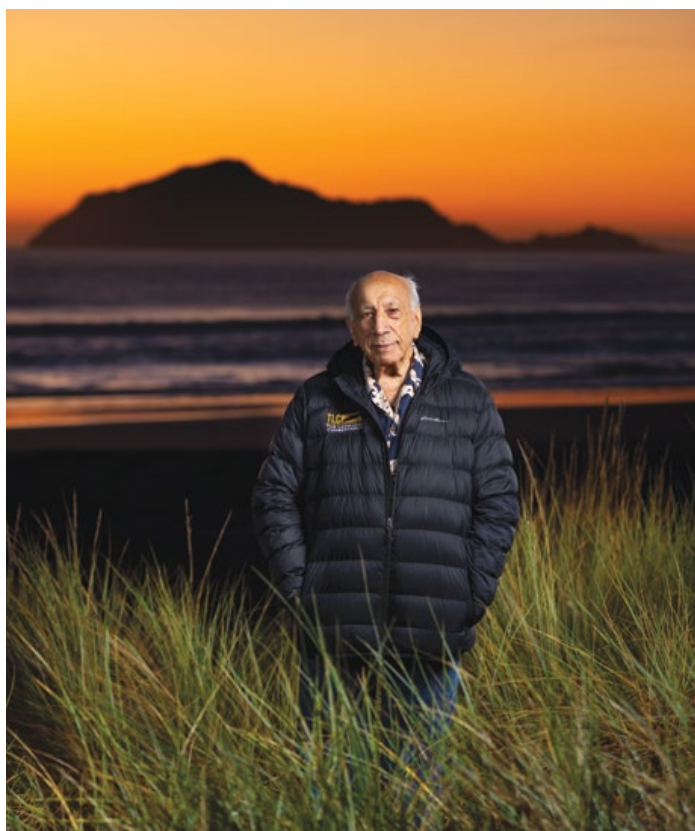
стаи, а доброволци правели програмата и преподавали в часовете. Новозеландското правителство умислено не било въввлечено в програмите и надзора. В началния си, подхранващ стадий, казва Тауиуиранги, езикът започва у дома.

ОРИНИ КАИПАРА Е РОДЕНА през 1983 г., точно в началото на движението за съживяването на те рео. Родителите и прародителите ѝ помогнали за създаването на местното Коханга Рео – едно от първите, които били открити в Аотеароа. Каипара и съучениците ѝ били научени да говорят маори „през цялото време, навсякъде, каквото и да става“ – казва тя. Камо дете Каипара (от нгати ауа, тухое, туаретоа, нгати рангитихи) не разбирала, че е част от някакво движение или че в нейния клас са, както казва тя, „опитни зайчета“ – те били просто маорски деца, с маорски учители и администратори.

„Прародителите и родителите ни бяха невероятни – казва тя. – Те наистина искаха да ни закърмят с красотата на езика ни, на културата ни и на нашата същност.“

Маорските семейства скоро осъзнали, че работата не може да започва и да свършва с Коханга Рео. През 1985 г. в района на Аотеароа, където живеела Каипара, група маорски старейшини и образователни работници основали Те Кура Каупана Маори о Хоани Уайити – първото начално училище за пълно потапяне в те рео. Междувременно контингент, включващ Тауиуиранги и Карету, назначен за посланик на маорския език през 1987 г., организирали приемането на Закона за маорския език, който дал на те рео маори официален статут заедно с английския, а по-късно – и с новозеландския жестомимичен език.

Докато Каипара растяла в новата, ръководена от маорите училищна система, казва тя, разбрала каква отговорност споделят тя и съучениците ѝ – както към маорската култура, така и към родителите и прародителите си за жертвите, които са направили. През 2021 г. Каипара станала

Прочут образователен геец, бивш посланик на маорския език, Сър Тимъти Карету помогнал в ръководенето на съживяването на те рео маори. Тук на плажа в Уаймарама, на фона на остров Те Моту-о-Кура в далечината, днес той е ментор на учители по автохтонни езици по цял свят.

да разпротруни новината за новоустановените Коханга Рео. В рамките на 2 години малка група, превождана от Лари Кимура, сега професор по хавайски език и проучвания в Хавайския университет в Хило, създава първите училища тип „езикови гнезда“ в Хаваите, наречени Аха Пунана Лео. На следващата година отворили училище тип „езиково гнездо“ в Хило и друго в Хонолулу.

първата говорителка с *токо кауае*, традиционна татуировка на брадичката, по новините в праймтайма.

„Каупана ми даде този чудесен начин да бъда уверена, заставайки удобно пред хората и говорейки публично, да четя новините на английски, както и на маори – казва тя. – Да навигирам с лекота из два напълно различни свята.“

МОДЕЛЪТ „ЕЗИКОВОТО ГНЕЗДО“ бързо станал един от най-важните експортни продукти на маорите към коренните общности по цял свят. Горедолу по същото време, докато младата Каупара била в Коханга Рео, пропагандаторите на автохтонния хавайски език започвали да говорят за загубата на езика. През 1982 г., изследователката на маорския език Тамати Рийди пътувала до Хаваите заради една лекция и за

по-късно системата Аха Пунана Лео в Хаваите включва 13 училища за деца в предучилищна възраст; организатори и администратори са отворили също и верига от начални и прогимназиални училища за потапяне в езика. Подобно на Коханга Рео, Аха Пунана Рео се превърнала в птеводна светлина.

От племето пюалъп в щата Вашингтон до саамите във Финландия автохтонните общности са започнали да следват примера на маорските езикови гнезда отпреди 60 години. Както отбелязва Кимура, усвояването на собствения език е нещо повече от заучаването на нов набор от думи и фрази. То позволява на общностите да гледат света и да го разбират, подобно на предците си, и да поддържат традициите им живи за идните поколения. „Това не е просто език – казва той. – То е всичко.“ □

ДРЕВНИ ПРАКТИКИ, БЪДЕЩИ ОБЕЩАНИЯ

КУЛТУРА

ИЛЮСТРАЦИИ:
КАЙ'ИЛИ КАУЛУКУКУЙ

ТЕКСТ:
РОЗМАРИ П. УОРДЛИ

Проектът за устойчивост се възражда в системите за управление на земята на коренното хавайско население *моку* и *ахупуа*.

Тази карта от 1837 г. на хавайския картограф С. П. Калама е една от най-подробните за времето си и показва съществуващите граници на *моку* и *ахупуа*.

EVERETT COLLECTION
HISTORICAL/ALAMY
STOCK PHOTO

■ **В ПРОДЪЛЖЕНИЕ** на векове островите от Хавайския архипелаг са били разделени на самоуправяващи се общности, наречени *ахупуа*. Чрез колективно управление те са осигурявали на хората храна, строителни материали и други продукти и културни блага. Процъфтяващата система обаче е разрушена през XX в. с появата на западната практика на частна собственост върху земята и развитието на плантационната икономика.

Днес, изправени пред променяния се климат и ограничените ресурси, хавайците на няколко острова работят за възраждането на тази автохтонна практика. Лей Уан, потомка на едно от коренните семейства от все още почти непокътнатата *ахупуа* на остров Кауаи, казва, че съчетаването на „днешния инструментариум“ с древните системи ще помогне на нейната общност да запази своята *ахупуа* „толкова екологично чиста, колкото някога са го правили нашите предци“.

Ахупуа е част от по-голяма система, наречена моку, която разделя всеки остров на екорегииони с формата на паъ. През последните десетилетия хората от ахупуа Хаена на Кауаи се борят да си върнат много права на управление; днес 92% от територията е непокътната. Изобразена тук във вида, в който би изглеждала в средата на XIX в., тази ахупуа традиционно е функционирала отчасти в подкрепа на висше учебно заведение в храм с изглед към морето.

НОВОВЪВЕДЕНИЯ В АХУПУА

Хаена – един от малкото останали от някога съществуващите над 1800 ахупуа – е в авангарда на смесването на технологиите с техниките на коренното население.

Градинарски дронове

Прикрепените роботизирани ръце позволяват на учениците да събират проби и семена от редки местни видове по стръмните скали.

Съвместно управляван риболов

Местната общност определя подходящите ниви на улов и си партнира с държавата за управление на морските ресурси.

Подготовка за екстремни ситуации

Отглеждането на разнообразни местни растения по поречищата на реките и в горите намалява последиците от повишените наводнения, свлачищата и горските пожари.

Устойчив туризъм

Броят на посетителите е ограничен, както и достъпът до най-уязвимите части на екосистемата.

КАУАИ

Палиелеле
983 м

Алину
998 м

Съседно
ахупуа

ХАНАКАПАИ
ХАЕНА

ВАИНИХА
ХАЕНА
ДОЛИНА
МАНОА

Похакукане
519 м

Дърво *папала*,
използвано за церемонията
по палене на огън оахи
на хребета Макана

Водопад
Лимахули

Агроекология
Терасите филтрират
и отклоняват
водата, за да циркулира
постоянно около
културите и фермите
за торо, увеличавайки
добивите.

ДОЛИНА
ЛИМАХУЛИ

Училище
за хула

Дървета *кукуи*

Каупала *лои*
(поливни
терасирани
площи)

Танцьори
на хула

Маиа (банани)

Хукихуки
(дърпане на въже)

АХУПУА ХАЕНА

Пуна
(извор)

Каулай
(сушилня за риба)

Хакоко
(Виг борба)

Кало
(торо)

Каухале
(жилища за
няколко поколения)

Дървета *панган*,
използват се
за тъкане
на въжета
и мрежи

МАЩАБЪТ ВАРИРА В ТАЗИ ПЕРСПЕКТИВА.
РАЗСТОЯНИЕТО ОТ ВЪРХА ДО ПЛАЖА Е 4,8 КМ.

КРАЙБРЕЖИЕ
НА НАПАЛИ

Мауна Пулоу
538 м

Макана

Локо иа (рибарници)
Системите за аквакултури увеличават обилието на рибата за общността.

Локо Кеа

Локо Наиа

Хукилау
(групов риболов
с мрежи)

Калай Ваа
(издълбаване
на канута)

Хеиау (храм)
Учениците в храма Каулуапао се обучават на песнопения и танци, пропити с хилядолетна история.

ОРГАНИЗИРАНИ ПО ВИСОЧИНА

Всяка ахупа е разделена вертикално, от висока точка до по-ниски възвишения на *уао* (земя) или *кай* (море). Защитените извори и свещените гори обикновено се намират на върховете на планините, управляваните ферми и гори – на средните височини, а жилищата – на по-ниските височини.

1 Уао акуа (свещена гора)

Върхът на водосборния басейн е девствена зона, почитана и опазвана.

2 Уао келе (влажна гора)

Дъждовните води се управляват така, че да се постигне максимално подхранване на водоносните хоризонти и растеж на местните дървета.

3 Уао нахеле (далечна гора)

Тази зона е предназначена за *киа ману*, или ловци на птици, които събират пера за традиционна украса.

4 Уао лаау (гора за дърводобив)

Дърветата тук се отглеждат за дървен материал, гориво и въжета, както и за медицински цели.

5 Уао канака (жилищна зона)

Сложни агроекологични и аквакултурни системи поддържат производството на храна и други ежедневни нужди.

6 Каи поина налу (разбиващи се вълни)

Тази зона включва крайбрежни рифове, които подпомагат риболова и сърфирането.

ТИХИ ОКЕАН

Потвърждаваме интелектуалната собственост на коренното население, представена в тази илюстрация, с благодарност към общността на Хаена, Лей Уан и Кауика Б. Уинтър, хора с дълбоки познания за Хаена и пазители на историите на *купуна* (старейшини и предци).

„ТОВА Е
ЗЕМЯТА НА
КОФАНИТЕ.
НАША, НЕ ВАША.“

Уго Луситанте размишлява
върху това как сънародниците
му – кофаните, предприели
радикални, креативни действия,
когато забелязали опасност за
живота и земята си.

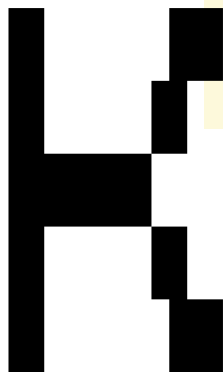
ТЕКСТ:
УГО ЛУСИТАНТЕ

СНИМКИ:
КИЛИИ ЮАН

От ляво надясно, горските пазачи Грасиела Кенама Луситанте, Александра Нарваес и Морелия Мендуа, носещи копия, които символизират тяхната роля; патрулират из наследствените кофански земи.

■ **КОГАТО НИЕ, ЕКВАДОРСКИТЕ КОФАНИ**, започнахме да работим като пазители на горите ни, назначени от държавата, не носехме оръжие. Мачетата – да, но те служеха за рязане на храсталаци. Нашите пазачи носеха GPS проследяващи устройства и тежки раници, пълни с храна и комплекти за първа помощ, за дълги преходи с преспиване на открито. Всеки екип от петима кофани патрулираше в горите в продължение на месец, след като беше обучен как да се справя с присъствието на незаконни напратници: дървосекачи, браконieri, златотърсачи, наркотрафиканти.

Като народ ние наричаме себе си *аи* и говорим *аингае*. Има около 1500 еквадорски кофани и още няколко стотин отвъд границата, в Колумбия. Много от нашите пазачи трябваше да научат достатъчно испански, за да отправят предупреждения: това е земята на кофаните, казваха те. Наша, не ваша. Пазачите имаха право да се обадят на военните за подкрепа, ако срещите станеха опасни. Но обикновено не беше нужно. Самото им присъствие стигаше, за да убеди повечето напратници да напуснат гората, която еквадорското правителство – притиснато от водачите на аи от поколението на баща

Кофан с кану гребе в мочурищата на р. Сабало в Еквадор. В продължение на няколко десетилетия правителството определило част от ниските области на Амазония в подножието на Андите като територия на кофаните.

ми – беше обявило официално за територия, управлявана от кофаните.

Тези гори – родните земи, които кофаните обитават от времето преди Конкистата – обхващат почти 500 000 ха от Еквадор, от равнините на Амазония до подножието на Андите.

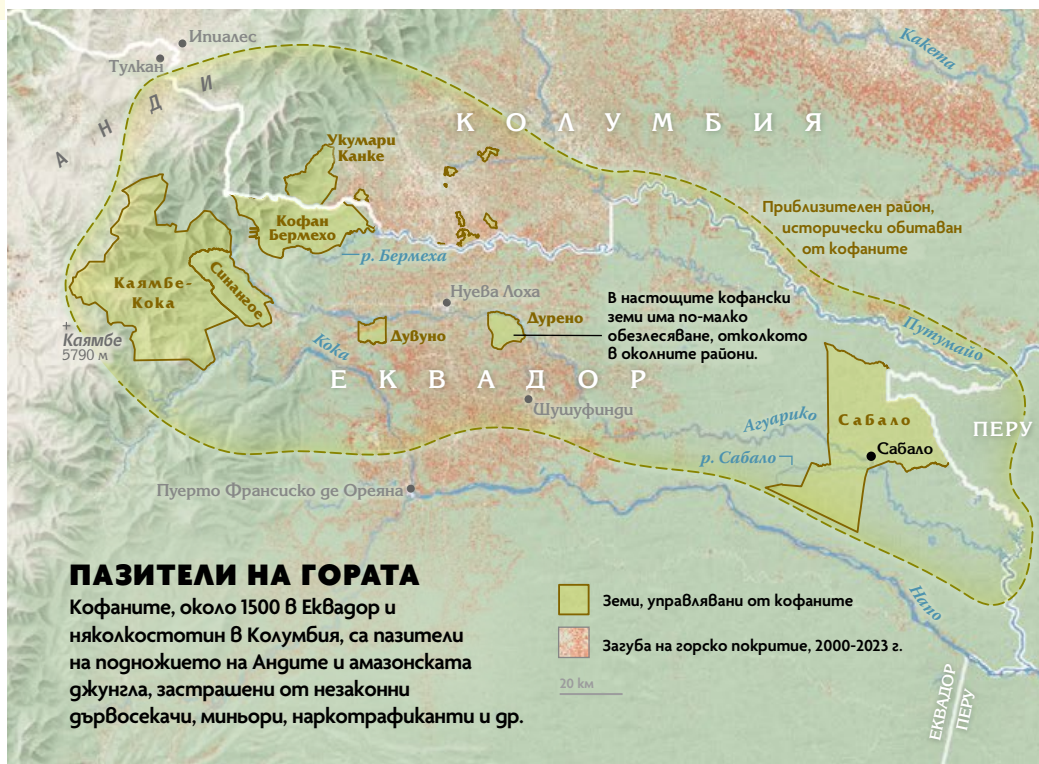
На 10 години
Уго Луситанте
бил изпратен
в Сиатъл, за да
получи американско
образование. Вече на
37, той се е върнал в
родината си и строи
лаборатория, където
учени и кофани да
работят заедно.

(Отсреща)

Криле и други
части от бръмбари
са превърнати
от кофаните в
блестящи бижута.

И когато от 2003 до 2013 г. нашата програма за опазване беше в зенита си, тя беше подчертано успешна. Сателитни снимки от тези години показват, че горите ни бяха гъсти и непокътнати, дори когато останалата част от Еквадор губеше гори с едни от най-бързите темпове на континента. Екипите също така събраха заедно кофани от отдалечени места. Сега виждам това като сплотяване на народа ни: планински аи и равнинни аи, всички търгуващи и разширяващи познанията си.

Ако бях имал тази възможност, със сигурност щях да служа като горски пазач. Но не можах поради радикалното решение, което моята общност взе относно възпитанието ми.

Когато бях на 10 – момче, говорехо само един език, което никога не беше виждало самолет или протоар, старейшините и моите родители решиха да ме изпратят в САЩ. Под грижите на американка, която беше учила в Сабало, пътувах от нашето село до Сиатъл и се записах в четвърти клас. Щях да получа пълно американско образование. Старейшините се надяваха, че в крайна сметка,

прекарвайки летата у дома, ще се превърна в лидер, говорещ много езици и познаващ много култури. Може би щях да помогна за развитието на екотуризъм или да дам нови идеи, които да ни позволят да имаме бъдеще без насилие над нашите гори и води.

Докато завърших поред гимназията в Сиатъл, университета „Браун“ и влязох в магистърска програма в Тексаския университет в Сан Антонио, това съзряване в множество светове беше моят живот; тежък и самотен на моменти, но не толкова разтърсващ, както звучи. Имаше хора, които ме обичаха и се грижеха за мен в САЩ. Семейството ми ме прегръщаше всеки път, щом се върнех в Сабало. Днес, на 37-годишна възраст, най-сетне отново съм на кофанска земя,

КАРТА: СЪРБЕН УОЛДЖАСТЪР, NGM, ИЗТОЧНИЦИ: МАЙКЪЛ ЦЕПЕК И ДЕВИД Ф. РОДРИГЕС-МОРА, ТЕКСАСКИ УНИВЕРСИТЕТ В САН АНТОНИО; АМАЗОНСКА МРЕЖА ЗА ГЕОРЕФЕРЕНА СОЦИО-ЕКОЛОГИЧНА ИНФОРМАЦИЯ (RAISE); МАТЮ С. ХАНСЪН, МЕРИЛЕНДСКИ УНИВЕРСИТЕТ

строя дом със съпругата си Сейди и дъщеря ни и правя докторантура по антропология. Работя на английски, испански и аингае. Сънувам и на трите езика.

А какво стана с нашата програма за горските пазачи? Тя струваше около 400 000 долара годишно, като близо половината се отделиха за заплати на пазачите, а преди около десетилетие финансирането свърши. Това означаваше, че ако и да бяхме запазили законната си власт над част от родината си, бяхме изгубили най-ефективния и утвърждаващ начин да се пазим от натрапници. Започнахме да наблюдаваме ново замърсяване на реката от незаконни миньорски дейности на дребно. Комерсиални ловци и рибари започнаха да се появяват на места, които би трябвало да са защитени.

Получихме друга помощ от тук-оттам. Някои от нас участват в правителствена програма, която възпира обезлесяването, като плаща на собствениците на земята за това, че не изсичат дърветата си. Също така съм член на борда на нашия Кофански фонд за оцеляване, който е американска организация с идеална цел и наскоро получи дарения от *Azimuth World Foundation* от Северна Дакота за възстановяване на една скромна версия на програмата за горските пазачи. Настоящото финансиране ще ни позволи да обучим и да изпратим няколко патрула тази година, покривайки малка част от кофанската територия, и да осигурим скромни стипендии.

Това е решаващо за нас: на пазителите отново ще се заплаща. Ако светът иска наистина устойчива защита на застрашените си гори

Ня сема' мбата' тэ инглезгей,
кукамангей туя' каин А' ингей.
Ца пуи ая' фангенги аю' упа кансе.
Na sema' mbata' ts Inglesgae,
kukamangae tuyu' kaen A' ingae.
Tsa pi aya' fanngaengi ayu' upa kanse.

Преведено от аингае

*Работа на английски, испански и аингае.
Сънувам и на трите езика.*

и води – не само за наше добро, а и за това на планетата, – тогава охранителната дейност на племената като кофаните трябва да бъде призната като това, което е: тежки, продължителни усилия на хора, които трябва да изхранват семействата си и да отгледат децата си.

Собственият ми опит – това, което научих от старейшините, които поеха риска да ме изпратят в САЩ – ме накара да разбера, че най-добрият начин да помогна е да насърчавам по-доброто взаимно разбиране и уважение между външните хора и кофаните.

Всъщност двамата със Сейди имаме план за това. Строим лаборатория на едно място, принадлежало на преците ни, което избрахме. Искаме тук рамо до рамо да работят чужди и кофански учени, да се учат едни от други, да правят изследвания, които комбинират знанията на външните учени с ботаническите и културните познания, които аите са натрупали с поколенията. В крайна сметка се надяваме това да стане място за нови групи, където да се събират и обучават получаващи надници пазачи, както и признат от държавата център за по-млади кофани, които често не успяват да завършат еквадорските гимназии. Широкият фокус на образованието, което, разбира се, предвиждаме за всеки, е естествената природа около нас и кофанският език заедно с историята и преданията, които носи. Както са ми казвали старейшините цял живот, без гората и аингае нашият народ не би бил кофан. Опазването и на двете сега зависи от нас. □

БЪДЕЩЕТО В РЪЦЕТЕ НА КОРЕННОТО НАСЕЛЕНИЕ

За изследователя на *National Geographic* Кеолу Фокс ключът към овладяването на утрешните технологии е да поставим миналото в центъра.

ТЕКСТ:
КЕОЛУ ФОКС

ИЛЮСТРАЦИИ:
УОЛИ ДИОН

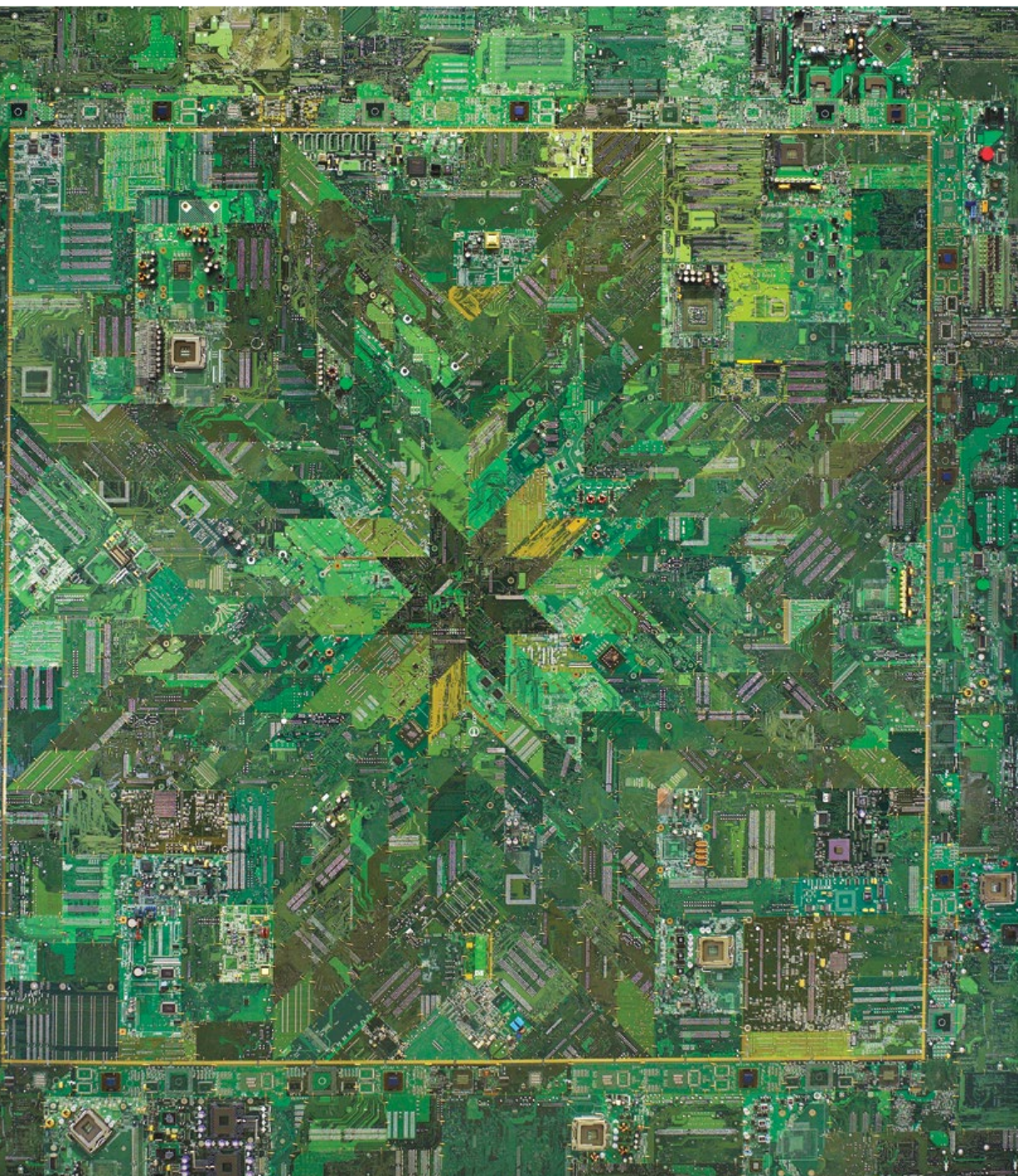
НА ХАВАЙСКИ „ВОДА“ и „богатство“ произхождат от един и същ корен. Понятията – съответно *уай* и *уайуай* – са неизменна част от моята същност и от тази на автохтонните хавайци. Напомнят ни, че винаги сме ценели изобилието от природни красоти и животворни ресурси в нашата родина. Може би няма по-добър пример за това от земеразделянето *ахутуа* – обществено-икономическа и геологическа система, която хавайските общности създали преди повече от 1000 години, за да разделят островите на реагиращи според сезона ивици от планините до морето. Тези поземлени деления подхранвали със снежна вода по канали терасираните градини с таро. Осигурявали ценни бактерии и фитонутриенти за рибарниците. После рибите населвали близките рифове, а след съзряване – и Тихия океан. Самата система ангажирала

огромно количество работници и осигурявала устойчива прехрана на цялото население.

Из целия свят автохтонните общности открай време са инкубатори на устойчиви системи. Културата публо и други автохтонни архитекти създали хитро измислени многоетажни жилища, уникално приспособени към пустините на Северна Америка. Аборигените в Австралия довели до съвършенство практиката за екологично обогатяващо земеползване, известна като „културно изгаряне“. Тези системи, подобно на нашето земеразделяне, са отражение на унисона между местна култура и околна среда, който поддържа в равновесие нуждите на общността и на планетата.

Докато се стремим да си представим бъдещето, е важно да се замислим дълбоко как да изградим алтернативна реалност, в която водеща сила е автохтонният поглед към връзките ни със земята, морето, небето и Космоса. Трябва всички да се запитаем: Как би изглеждала планетата в ръцете на автохтонните народи?

В своята скулптурна творба „Зелена звездна черга“ визуалният творец Уоли Дион (Канада, коренен народ жълти пера/солто) използвал рециклирани печатни платки, месингова тел и медни тръби, за да изследва еволюцията на автохтонното себеизразяване. Въдъхновена от звездни черги на лакота, оджибуе, кроу и други племенни общности от Северните равнини, работата на Дион също така хвърля светлина върху добива на ресурси и отпадъците, необходими, за да поддържаме своето упование на технологиите.

ЗАСТЪПНИЧЕСТВО

СВЕЩЕНО ПЪТУВАНЕ

Монголската бурятска старейшина Ержен Хамаганова споделя как Монголия черпи от автохтонните ценности, за да опазва земята си.

ТЕКСТ:
ЕРЖЕН ХАМАГАНОВА

СНИМКИ:
КИЛИИ ЮЯН

■ **МИНАЛАТА ЕСЕН** монголският пастир Базар Лосол преведе нашата малка група старейшини през планината Алтай. Когато следобедната светлина окъпа скалите, пред нас се разкри таен свят от петроглифи, изобразяващи козирози, змии, птици, слънца и луни. Всички те са почитани като пратеници, свързващи ни с небесата, земята и подземния свят. Древната красота на Баян

Пастирката Тумен Улзи Ившинцерен отъва *гер* (юрта) за гости сред планинските ливади на Алтай, Монголия. Симбиотичната връзка на монголските номади със земята е основополагаща за природозащитните инициативи в страната.

Ундур, „богатите възвишения“, ме омагьоса. Въпреки това сцената изглеждаше непълна.

После Базар пристъпи от сенките. Изящните проблясващи шарки на тъмносинята му традиционна дреха *деел* сякаш отразяваха издълбаните в камъка фигури. В този миг прозрях на какво се дължи тревогата ми: липсата на хора на това свято място. За разлика от западния мироглед, който често

изключва хората от пейзажа, за да го предпази, нашата традиция набляга на връзките с природата. Базар и преклонението му пред това място възплащават нашата природозащитна философия: неразривната връзка между хора, природа и култура. Тя е видна и в неуморните усилия на автохтонните организации, които определиха Баян Ундур за място, опазвано от общността. Благодарение на тяхната всеотдайност, тези съкровища до голяма степен остават непокопани.

Тази дълбока връзка със земята ни подхранва прогресивните природозащитни усилия на Монголия.

Преди три десетилетия, след рухването на социалистическия строй, страната се върна към автохтонните си корени и прие безпрецедентен план да опази 30% от земята си – много преди през 2022 г. ООН да подкрепи подобна цел „30 до 30“: до 2030 г. да постави под закрила 30% от сушата и водите на планетата. През последните няколко години Монголия драстично е увеличила защитените зони, които понастоящем заемат около 21% от територията ѝ и я нареждат сред световните лидери в опазването на природата. Подобно на всички други страни, силите на глобализацията

засягат и Монголия и тя е изправена пред страховити екологични предизвикателства – минно дело, прекомерна паша и загуба на местообитания. Въпреки това монголците притежават мощно предимство. Тъй като е възприела традиционните ценности на взаимност, духовна свързаност и уважение към всички живи организми – които се споделят от коренните народи по целия

В Монголия има 12 планини, които официално се почитат от държавата и са част от приблизително една пета от територията на страната, която е под закрила. В предпланините на Алтай тази защитена зона, наречена Бургасни Хунди (Върбова долина), е известна с голямата си популация от алпийски козирози.

свят, страната може да дава личен пример.

Нашият домакин и водач Базар заема висока позиция в Съвета на старейшините на Световния съюз на автохтонните духовни учители (ССАДУ) – обединение на пазители на традиционното познание, които работят заедно за съхраняването на Майката Земя.

Ние, малка група членове на ССАДУ, бяхме тръгнали на покло-

нение до страната на снежния леопард. Тази година старейшините избраха нефритена скулптура, която нарекохме „Сълзата на снежния леопард“ и която беше израз на общата ни благодарност към Родни Джаксън, специалист по застрашения снежен леопард и неговите екосистеми, посветил над 40 години от живота си на сътрудничеството с общности и автохтонни народи във всичките 12 страни, където живее животното.

На това поклонничество ни придружи фотограф Кили Юян. Въпреки че някои общности кроят свещените си практики, според нас времето

NATIONAL GEOGRAPHIC CONTENT

PRESIDENT Courteney Monroe
EVP & GENERAL MANAGER David Miller
EDITOR IN CHIEF Nathan Lump

HEAD OF VISUALS Soo-jeong Kang
HEAD OF CREATIVE Paul Martinez
HEAD OF DIGITAL Alissa Swango

INTERNATIONAL EDITIONS

EDITORIAL DIRECTOR Amy Kolczak
INTERNATIONAL EDITIONS EDITOR Leigh Mitnick
PRODUCTION EDITOR Ariana Pettis
EDITORS ARABIC: Hussain AlMoosawi. BULGARIA: Tatiana Grigorova. CHINA: Tianrang Mai. CZECHIA: Tomáš Tureček. FRANCE: Frédéric Vallois. GEORGIA: Ketevan Chumburidze. GERMANY: Werner Siefer. HUNGARY: Tamás Vitray. INDONESIA: Didi Kaspi Kasim. ISRAEL: Mirit Friedman. ITALY: Marco Cattaneo. JAPAN: Shigeo Otsuka. KAZAKHSTAN: Yerkin Zhakipov. KOREA: Junemo Kim. LATIN AMERICA: Alicia Guzmán. LITHUANIA: Frederikas Jansonas. NETHERLANDS/BELGIUM: Robbert Vermue. POLAND: Agnieszka Franus. PORTUGAL AND SPAIN: Gonçalo Pereira. SLOVENIA: Marija Javornik. TAIWAN: Yungshih Lee. THAILAND: Kowit Phadungruangkij

Copyright © 2024 National Geographic Partners, LLC | All rights reserved. National Geographic and Yellow Border: Registered Trademarks ® Marcas Registradas.

ВЯРВАМЕ, ЧЕ КОГАТО ХОРАТА РАЗБИРАТ СВЕТА ПО-ДОБРЕ, ГИ Е ГРИЖА ПОВЕЧЕ ЗА НЕГО.

NATIONAL GEOGRAPHIC БЪЛГАРИЯ

РЕДАКЦИЯ

ЗАМ. ГЛАВЕН РЕДАКТОР Татяна Григорова
РЕДАКТОРИ Детелина Ивановна,
Маргарит Дамянов
ОНЛАЙН РЕДАКТОР Ани Манева
ДИЗАЙН И ПРЕДПЕЧАТ Ваня Кирилова
КОРЕКТОР Цветана Георгиева

НАУЧНИ КОНСУЛТАНТИ

АСТРОНОМИЯ: Таню Бонев
БОТАНИКА: Димитър Пеев
ГЕОГРАФИЯ: Елеонора Николова
ГЕОЛОГИЯ: Красимира Станева
ГЕОФИЗИКА: Бойко Рангелов
ЗООЛОГИЯ: Диана Златанова
ИСТОРИЯ: Стоян Николов
МЕТЕОРОЛОГИЯ: Петър Сумеонов

РЕКЛАМА: e-mail: sales@sbb.bg
АБОНАМЕНТЕН ЦЕНТЪР: 0800 12321; 02/401 6849
ПЕЧАТ: „БУЛВЕСТ ПРИНТ“ АД
ХАРТИЯ ТЯЛО:

СББ МЕДИА

ИЗПЪЛНИТЕЛЕН ДИРЕКТОР:
Димитър Друмеб
ОПЕРАТИВЕН ДИРЕКТОР:
Богдана Чернозорова
**ДИРЕКТОР СЪБИТИЯ И СПЕЦИАЛНИ
ПРОЕКТИ:**
Марияна Жабинска
ДИРЕКТОР РЕКЛАМА: Елена Ангреева
МЕНИДЖЪР ПРОИЗВОДСТВО:
Тони Туйков
МЕНИДЖЪР КНИГОИЗДАВАНЕ:
Виолета Изובה
ДИСТРИБУЦИЯ: Ваня Златанова,
Георги Атанасов

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА:

ул. „Отец Паусий“ 15, 1303 София
тел.: 0895 016 879
e-mail: nationalgeographic@sbb.bg

NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY

Националното географско дружество е глобална организация с идеална цел, която използва силата на науката, изследователските експедиции, образованието и завладяващите истории, за да разкрива и опазва нашия Вълшебен свят. От 1888 г. насам дружеството разширява границите на откривателството и инвестира в гръзки хора с новаторски идеи, като е финансирало над 15 000 работни проекта, обхващащи всички седем континента.

По лиценз на National Geographic Partners LLC,
Washington D.C. USA

Издава „СББ МЕДИА“ АД/SBB MEDIA,
със седалище и адрес на управление:
1303, София, ул. „Отец Паусий“ № 15,
Лица по чл. 7а, ал. 1 от ЗЗДПДП:
Димитър Друмеб
Мира Друмева-Иванова

За контакти с Абонаментния център
на „СББ МЕДИА“ АД:
– тел. **0800 12321 (Безплатно от цялата страна)** и
02/401 6849 – В работни дни от 10,00 до 18,00 часа
– **abonamenti@sbb.bg**
– **www.nationalgeographic.bg**
Електронен магазин: **www.sbb.bg/shop**

*Никаква част от това издание не може да бъде
копирана, възпроизвеждана и публикувана без
изричното съгласие на „СББ МЕДИА“ АД.
Редакцията не отговаря за съдържанието на
публикуваните реклами, не рецензира и не връща
непоръчани материали.*

Цена: 5,99 лв.

НАД 326 000 ПРИЯТЕЛИ ВЪВ ФЕЙСБУК
National Geographic Magazine България
@NatGeoMagazineBulgaria